

Tanterv a

**SZOCIO – EMOCIONÁLIS
KÉPESSÉGFEJLESZTÉS**

(TÁRSADALMI – ÉRZELMI NEVELÉS)

tantárgy oktatásához

Speciális oktatás

Előkészítő-IV.osztály

**A súlyos, halmozottan sérült értelmileg akadályozott alsó tagozatos tanulók
számára**

2019

BEVEZETÉS

„A szocio-emocionális képességfejlesztés (társadalmi-érzelmi nevelés) magába foglalja mindazon tanulási tevékenységeket, melyek egyéni szociális és érzelmi magatartási tapasztalatok megszerzéséhez vezetnek, érzelmi és szociális kompetenciák kialakítása révén. Mindez az érzelmi képességfejlesztést célozza (az érzelmek megértését, kifejezését és kontrollját), de ugyanakkor a szociális képességek fejlesztését is, mint az interperszonális kapcsolatok kialakítását, fenntartását és az egyén különböző csoportokba (társadalmi, szakmai, közösségi stb.) való integrációját.” (Ștefan Boncu, Ion Dafinoiu, 2014, p.14)

A társadalmi-érzelmi nevelés (szocio-emocionális képességfejlesztés) tantárgy tanterve egy tantervi curriculáris ajánlat a speciális oktatás alsó- és gimnáziumi tagozata számára. Ezen tantárgyat a 2018-2019-es tanévtől vezették be a speciális oktatás alsó- és gimnáziumi tagozatai számára és a 3622-es Minisztériumi Rendelet 9. mellékletében található Tantervi kerettervben szerepel először, mint a súlyos, halmozottan súlyos vagy azzal összefüggő értelmi fogyatékkal rendelkező alsó tagozatos tanulók számára előírt tantárgy.

A szocio-emocionális képességfejlesztés (társadalmi-érzelmi nevelés) tantárgy az „Ember és társadalom” műveltségi terület részét képezi a Tantervi kerettervben heti 1 órában, 11 tanéven keresztül.

Ezen tantárgy a speciális oktatás oktató-nevelői folyamatát egy új szemléletben tünteti fel, egy dinamikus és komplex nézettel, amely az egyén és iskolai csoport átalakulását célozza kapcsolati és interrelációs szinten. Célja a sajátos nevelési igényű tanulók minél hatékonyabb iskolai és társadalmi integrálódása.

A tantárgy létrejöttének fontosságát a következő országos és nemzetközi tudományos kutatások igazolják:

- a Romániában lezajlott szocio-emocionális képességfejlesztő programok (*„Igen. Képes vagy rá!” nevelési program; A hátrányos helyzetű gyermekek és serdülők életvezetési készségeinek fejlesztése - nevelési program; Fast Track Program – multifókusz – prevenciós program értelmileg akadályozott gyerekeknek a szociális és érzelmi készségek fejlesztésére).*

- nemzetközi szintű szocio-emocionális képességfejlesztő programok (PATH Model – Promoting Alternative Thinking Strategies – Alternatív gondolkodási stratégiák támogatása; Improving Social Awareness, Social Problem Solving Project (ISA/SPSP) – Társadalmi tudatosság fejlesztő program – Szociális problémák megoldása program; Yale-New Haven Social Competence Promotion Program – Társadalmi kompetenciák előmozdítása program Yale-New Haven;

Oakland's Child Development Project – Oakland Gyerekfejlesztési program; Peaceful Kids Conflict Resolution Program – Konfliktuskezelés gyerekeknél program).

A tanterv előtérbe helyezi a speciális oktatás egyik fontos alapelvét: „*a fogyatékkal élő gyermek globális és egyénre szabott megközelítése – az összes meglévő és potenciális kognitív-, nyelvi-, pszichomotoros-, érzelmi-kapcsolati- és társadalmi-alkalmazkodási képesség beazonosítása, meghatározása és fejlesztése*”, de ugyanakkor előtérbe helyezi a szocio-emocionális oktatás alapelvét is: „*a szocio-emocionális oktatás függetlenítése az egyéni személyiségstruktúrák szerint, az életkor, az oktatási- és a szocioprofesszionális terület sajátosságai szerint*”.

A tantárgy fő célja, hogy a személyiséget az egyéniség és az általánosság elve alapján alakítsa, segítse az egyszerű élethelyzetek megértését, egy minimális személyes és társadalmi autonómia kialakulását, egy alap érzelmi érettség elérését, valamint a kapcsolattartást a súlyos, halmozottan sérült vagy azzal összefüggő értelmi akadályozottsággal küzdő gyermeknél.

A *társadalmi-érzelmi nevelés (szocio-emocionális képességfejlesztés)* tantárgy és tanterv szemlélete követi az új kompetencia-alapú tantervi modellt, amely az újszerű tanítási és tanulási módszerek, a differenciált tanulásszervezési eljárások alkalmazását is feltételezi. Így a sajátos tanulási helyzetekhez igazodó készségfejlesztés hatékonyan hozzájárulhat ahhoz, hogy a tevékenységekbe ágyazott ismeretek felfedezése, megértése, tudatosítása és beépülése elősegítse a különböző érzelmi és szociális képességrendszerek kialakulását és működését.

A tanterv szerkezete:

- Bevezetés
- Általános kompetenciák
- Sajátos kompetenciák és tanulási tevékenységek
- Tanulási tartalmak
- Módszertani útmutató
- Bibliográfia

„**A kompetenciák** az ismeretek, készségek, képességek és attitűdök strukturált egysége, amelyek tanulás útján fejlődnek és lehetővé teszik sajátos vagy általános területen felmerülő problémák észlelését és megoldását különböző helyzetekben.”

A *szocio-emocionális képességfejlesztés (társadalmi-érzelmi nevelés)* tantárgy **általános kompetenciái** a tanuló önismeretét, a társadalmi tudatosságát, szociális önállóságát, valamint az önálló, felelősségteljes döntéshozatalt támogatja.

A **sajátos kompetenciák** melyek egy tanév leforgása alatt alakulnak ki az alapkompotenciákból vannak származtatva és ezek elsajátításának szintjei/fokozatai. A sajátos

kompetenciák leírását **tanulási tevékenységek** példái kísérik, amelyek segítik a didaktikai tevékenység megszervezését, a kompetenciák kialakítása érdekében.

A **tanulási tartalmak** alsó tagozaton magukba foglalják a következő fejlesztendő területeket:

- személyi tudatosság, önismeret;
- a szociális környezet tudatosítása;
- a szociális és érzelmi képességek.

A **módszertani útmutató** által a tanterv didaktikai eszközöket ajánl. Útbaigazítást ad a tanulók konkrét tapasztalatai értékesítésére, a pedagógusnak szabadságot adva a tanulási tevékenységek szervezésében, szabadságot nyújtva az osztályban lévő megfelelő helyzet, értelmi képességek függvényében lehetőséget ad helyettesíteni vagy kiegészíteni konkrét gyakorlati példákkal.

Módszertani útmutató alapján ezen tanterv olyan oktatási stratégiák kiválasztását javasolja, amelyek a tanulók élettapasztalatának értékesítésére alapoz, amely szabad kezdet ad a tanárnak hogy a legmegfelelőbb tanulási tevékenységek közül válasszon, annak érdekében, hogy illeszkedjen a tanulók aktuális fejlődési szintjéhez

A *szocio-emocionális képességfejlesztés (társadalmi-érzelmi nevelés)* tantárgy és tanterv végső célja, a súlyos, halmozottan sérült értelmileg akadályozott tanulók optimális integrációja, a társadalmi-érzelmi képességfejlesztés által, önmagukra és társaik fele irányuló pozitív attitűdök kialakítása által, valamint a helyes viselkedési normák kialakítása, interiorizálódása által.

A jelenlegi tanterv által javasolt szocio-emocionális képességfejlesztés megfelel a következő nemzetközi ajánlások dokumentumainak:

- *Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról (2006/962 / EK);*
- *Nemzetközi Oktatási Bizottságnak a 21. századi jelentése az ENSZ-nek;*
- *Az ENSZ (Egyesült Nemzetek Szövetsége) által 1989. November 20-án elfogadott Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény.*

Jelen tanterv a speciális oktatásban dolgozó pedagógusoknak, szakembereknek készült. Szükségessé teszi, hogy ezen területen a tevékenységek megtervezése e tanterv tanulmányozása alapján történjen, valamint az oktatói-nevelői tevékenységek is kövessék e tanterv előírásait.

ÁLTALÁNOS KOMPETENCIÁK

- 1. Az identitástudat és az érzelmi állapotok tudatosítása**
- 2. A közvetlen környezethez (természeti és társadalmi) való megfelelő viselkedésmódok alakítása, formálása**
- 3. Az érzelmi szabályozó/önszabályozó képességek és a társadalmi kapcsolatok képességének kialakítása és gyakorlása**

ELŐKÉSZÍTŐ OSZTÁLY

Sajátos kompetenciák és ajánlott tanulási tevékenységek

1. Az identitástudat és az érzelmi állapotok tudatosítása

Előkészítő osztály
1.1. Tárgyak, élőlények, személyek közötti különbségek felfedezése - tárgyak és személyek osztályokba való besorolása csoportosítási gyakorlatok által - az élőlények fejlődési szakaszainak megfigyelése (a növekedés szakaszai: magvak - növények, gyermekek - felnőttek, fióka - állat stb.) - az élő szervezet szükségleteinek beazonosítása (víz, fény, hő, élelmiszer stb.) - dolgokat ábrázoló képek/körvonalak színezése
1.2. Személyes identitás felismerése név és vezetéknév szerint - „Az én nevem...” játék - játékos gyakorlatok a vezetéknév és keresztnév használatára - rajzkészítés, saját személyed azonosítására - asszociációs gyakorlatok, mely során képekről, piktogramokról, gesztusokból, szavakból a tanuló önmagára ismer - játékos gyakorlatok párban, személybemutatóra és bemutatkozásra - saját személyes jelvény tervezése, készítése - szerepjátékok adott témára
1.3. A személyes és birtokos névmások megfelelő használata - A bemutatkozási módok gyakorlása: „Az én nevem..., Engem-nak hívnak,-nak szólítanak,vagyok.” - asszociációs gyakorlatok a személy – személyes tárgyak kapcsolatának beazonosítására (az enyém, a tied, az övé stb.) - játékos tevékenységek bábokkal - a testrészek megfigyelése tükörben, majd megnevezése birtokos névmások, személyragok segítségével (Ez a láb az enyém, Ez az én lábam. stb.) - szerepjátékok adott témára
1.4. Saját érzelmek felismerése (öröm, bánat, harag, félelem) - játékos gyakorlatok az érzelmeket kifejező szimbólumok jelentésének beazonosítására - szenzomotorikus játék az alapvető érzelmek beazonosítására - az alapvető érzelmek, hangulatok, állapotok beazonosítása fényképről, kártyáról, rajzról stb. - azonos alap érzelmeket kifejező képek játékos megfigyelése - ugyanazon lelkiállapotot kifejező különböző képek társítása - játékok az érzelmi állapotok megkülönböztetésére „Mi nem talál oda? Keresd a kakukktóját!” stb. - különböző érzelmeket megjelenítő képek, fényképek, jelképek játékos válogatása - lelkiállapotok felismerését szolgáló gyakorlatok rajzok, ábrák segítségével - gyakorlatok a saját érzelmek megnevezésére - egyszerű érzelmi állapotokat kifejező ábrák, rajzok kiegészítése

- társító gyakorlatok az alapvető érzelmek összekapcsolására egy annak megfelelő reprezentatív színnel
1.5. Saját érzelmek kifejezése nonverbális lehetőségek (arckifejezés és testtartás) segítségével - mások arckifejezésének utánzása tükörbe nézve - képeken megfigyelt érzelmek utánzása arckifejezéssel - gyakorlatok az érzelmek beazonosítására a megjelenített viselkedés alapján - mímelő játékok pl. „Utánozd a képen látható arckifejezést!”
1.6. Saját érzelmi állapot okainak felismerése felnőtt segítségével - negatív érzelmeket kiváltó filmek megtekintése - viselkedési helyzetek által kiváltott érzelmek felismerése felnőtt segítségével - gyakorlatok a helyzetek és az általuk kiváltott érzelmek közötti kapcsolatok azonosítására felnőtt segítségével - az érzelmeket kiváltó lehetséges helyzetek megfeleltetése gyakorlatok révén - „Mitől vagyok boldog?, Mi az, ami elszomorít?” típusú játékok

2. A közvetlen környezethez (természeti és társadalmi) való megfelelő viselkedés alakítása, formálása

Előkészítő osztály
2.1. A tárgyak hasznosságának feltárása - gyakorlatok a különböző tárgyak felismerésére hasznosságuk szempontjából - asszociációs gyakorlatok a gyerek által ismert tárgy- használati hely megfeleltetésére - a felöltözést/ levetkőzést, cipőfűzést/kötést, ruha rendszerezést/rendezést/becsomagolást, cipzár felhúzását, gombolást gyakoroltató tevékenységek - evés előtti és utáni, illemhelyhasználat utáni kézmosási gyakorlatok - a használati tárgyak játékos beazonosítása és használati lehetőségeinek megmagyarázása - a személyes higiéniai eszközök használatáról szóló mozgással kísért versek, énekek hallgatása/ megtanulása
2.2. A családtagok, rokonok megnevezése - családtagok (gyerek, anya, apa, nagytata, nagymama) felismerését szolgáló játékos helyzetek képekkel, gesztusokkal, körülírással társítva - családok/állatcsaládok „összeállítása” játékok, apró kirakós figurák, képek, fényképek használatával - családtagok, rokonok közötti kapcsolatok pontosítása - egy elképzelt családias helyzet eljátszása bábokkal, játéktárgyakkal
2.3. Az empátia kifejezése szimpla gesztusokkal vagy arckifejezésekkel - más személyek által bemutatott arckifejezések és testtartások játékos megfigyelése - más személyek átélt érzelmek beazonosítását szolgáló gyakorlatok - segítségnyújtó magatartás utánzása játékokkal - „Ha szomorú vagy megölellek, Ha vidám vagy veled tartok” típusú szerepjátékok, melyek empátikus magatartást tanúsítanak mások érzései iránt

3. Az érzelmi szabályozó/önszabályozó képességek kialakítása és gyakorlása, valamint a társadalmi kapcsolatok képességének kialakítása

Előkészítő osztály

3.1. Megfelelő tájékozódás az iskolai környezetben - az iskolai környezet képekről való beazonosítását célzó gyakorlatok - megfeleltetési gyakorlatok: tevékenység/iskolai környezet (Mosakszom a mosdóban. Írok a padban. stb.) - tárgyak és használati helyük társítását szolgáló gyakorlatok. - bútorzat és használati helyük társítását szolgáló gyakorlatok („Helyezz minden tárgyat a helyére!”) - egyszerű taájákozdási játék: irányítással közlekedni az iskola területén - az iskola térségének ismeretét szolgáló gyakorlatok - az iskolában található tárgyak színezése, kontúrozása
3.2. Az alkalmazkodóképesség fejlesztése az osztályközösségben - köszöneti formák gyakoroltatását szolgáló játékok - az osztály rendszabályzatát megismertető és elsajátító játékok (viselkedési szabályok, az osztály szabályai stb.) - megfeleltetési gyakorlatok a különböző tevékenységek megfelelő csoportokhoz való tartozását - szituációs párbeszédkepek alapján a csapattagok közötti kapcsolatokról - filmnézés, a hovatartozási csoporton belüli kapcsolatokról - gyakorlatok az iskola napi programjának/órarendjének megfigyelésére (napirend) - a csoporton belüli feladatok gyakorlása, ahol meghatározódnak a szabályok, szerepek
3.3. A rutinok felismerése az iskolai tevékenységben - a napi órarend rendezése, rendszerezése képek piktogramok segítségével - felismerési gyakorlatok „<i>Kinek, mikor, hol van a helye az osztályban?</i>” típusú játékok képek, fényképek piktogramok által - beszélgetések a napi rutinról (napirendi program, napi órarend, heti órarend, vakációk stb.)
3.4. A családi környezetből való elszakadás és társadalmi környezetbe való beilleszkedés módjainak azonosítása - gyakorlatok a családtól való leválás elfogadásának megvalósítására - szerepjátékok: „<i>Nagy vagyok, iskolába járok.</i>”, „<i>Az iskola az én családom</i>” típusú játékok játéka - játékok egy csoporthoz való tartozás érzésének gyakorlására „<i>Én és kollégáim</i>” - olyan videók megtekintése, amelyek példákat tartalmaznak a társadalmi integrációra, mint például: „<i>Így igen, így nem!</i>”
3.5. A szomorúság egyszerű érzelmi szabályozásának beazonosítása - olyan kedvenc tevékenységek beazonosítása, melyek által a figyelem átirányítható a szomorúságról és haragról egy kellemes állapotra - érzelmi egyensúly beazonosítását szolgáló tevékenységek bizonyos filmrészletek megtekintésével és mesehallgatás által - azon felnőttek megtalálása, akik segíteni tudnak az érzelmi szempontból nehéz helyzetekben - az érzelmi szempontból nehéz helyzetekben a felnőtt részéről jövő segítség elfogadásának gyakorlása

Tartalmak

Tartalmi területek	Előkészítő osztály
SZEMÉLYI ÉS ÉRZELMI TUDATOSÍTÁS	Élőlény-tárgy –személy. Megkülömböztetés, fejlődési szakaszok, az élő szervezetek szükségletei Személyazonosság – vezeték- keresztnév, bemutatkozás Saját érzelmek Nonverbális viselkedés, érzelmekhez társuló arckifejezések és testtartások Az érzelmek okai, negatív érzelmi állapotokat kiváltó helyzetek
A KÖRNYEZŐ VILÁG TUDATOSÍTÁSA	Tárgyak és a tárgyak hasznossága. Tárgyszükségletek A család és családtagok. Kapcsolatok és kapcsolattartó tevékenységek a család többi tagjával. Más személyek által átélt érzelmek. Empatikus gesztusok. Segítő/segítségnyújtó viselkedés.
SZOCIO-EMOCIONÁLIS KÉPESSÉGEK	Iskolai környezet. Jellemzők, irányultság, hasznosság. Iskolai alkalmazkodás – szabályok, kapcsolatok, viszonyok. Iskolai rutin. Az iskolás napi programja. A leválástól való félelem és a társadalmi környezetbe való beilleszkedés. A szomorúság egyszerű érzelmi szabályozása.

I. OSZTÁLY

Sajátos kompetenciák és ajánlott tanulási tevékenységek

1. Az identitástudat és az érzelmi állapotok tudatosítása

I. osztály
1.1. Másokhoz viszonyított identitástudat felismerése - saját személy összehasonlítását célzó feladatok más személlyel tükör, fénykép használatával (tanár által irányított beszélgetés/összehasonlítás az összehasonlított részek megérintésével) - helymeghatározó tevékenységek az osztályteremben egyedi, névre szóló, színes vagy dekorációs elemeket tartalmazó címkékkel - egyes osztálytársak bemutatását célzó gyakorlatok szimbólumok használatával
1.2. Személyes identitás felismerése név, keresztnév, kor által - bemutatkozási formulák frissítését elősegítő gyakorlatok „<i>Én ... (név) vagyok/ Az én nevem...</i>” - gyakorlatok – játék „<i>Az én nevem ... és ... éves vagyok</i>” - válaszok megfogalmazása a „<i>Hogy hívnak?</i>”, „<i>Hány éves vagy?</i>” kérdésekre - szituációs játék – évfordulók, ünnepnapok szimulálása - a vezeté- és keresztnév valamint az életkor használata szerepjáték révén - személy-azonosító rajz készítése - páros gyakorlatok: bemutatkozás
1.3. Alapvető érzelmek felismerése (öröm, szomorúság, harag, félelem) - érzelmekre jellemző hangok azonosítása: öröm, szomorúság, harag és félelem - érzelmekre jellemző arckifejezések azonosítása: öröm, szomorúság, harag és félelem - alapvető érzelmek felismerése képek, fényképek, filmrészletek alapján - érzelmek felismerését fejlesztő játékok - „<i>Az érzelmek felvonulása</i>” - az alapérzelmek felismerése, nonverbális kommunikáció alapján
1.4. Alapvető érzelmek megnevezése (öröm, szomorúság, harag, félelem) - játékos gyakorlatok - „<i>Érzelmek felvonulása</i>” (érzelem megnevezése/ érzelem – ikon társítása) - érzelmek és színek megfeleltetése „<i>Én mondom a színt, te mondd az érzelmet</i>”, „<i>Milyen színű a te érzelmed?</i>” - játék „<i>Nevezd meg a képen látható/mímelt érzést</i>”
1.5. Érzelmek kifejezése nonverbális kommunikációval (arckifejezés, testtartás) - saját érzelmek kifejezési módjai („<i>Én a tükör előtt</i>”) - érzelmi állapotot kifejező dalok hallgatása („<i>Ha jó a kedved...</i>”) - saját érzelmek grafikai kifejezése vázlatos rajzok kiegészítésével - játék „<i>Mutasd be a képen látható érzést!</i>”

2. A közvetlen környezethez (természeti és társadalmi) való megfelelő viselkedés alakítása, formálása

I. osztály
2.1. Ismerős környezetben levő tárgyak azonosítása és ezek hasznának felismerése (iskola, otthon) - tárgyakat ábrázoló kártyák válogatása - tárgyak hasznosságának meghatározására irányuló gyakorlatok (tanszerek, ruházati cikkek stb.) - megfelelő gyakorlatok - közvetlen környezetben levő tárgyak megnevezése/ tárgyak megnevezése képek, leírás alapján - ránk/környezetünkre jellemző tárgyak megnevezése (játékok, tanszerek, szobám/bútorok, ruházati cikkek stb.)
2.2. Személyes tárgyak megnevezése - a birtokos névmások megértésének és megfelelő használatának gyakorlása - tárgyak azonosítása tulajdonságaik alapján - azonos kategóriába való kártyák csoportosítása: játékok, ruhadarabok, tanszerek - tárgyak társítása azok előfordulási/felhasználási helyükkel - személyes tárgyak rendszerezése: „<i>Gyűjtsük össze a játékokat!</i>”, „<i>Akasszuk a fogasra a ruhadarabokat!</i>”
2.3. Empátia kifejezése egyszerű gesztusokkal és szóban - szerepjátékok az empátia kifejezésére („<i>Én vagyok a tanító</i>”, „<i>Az orvosnál</i>” stb.) - játék az empátia kifejezésére: „<i>Hogy érzi magát a barátod, mikor....</i>” - filmrészletek megnézése a szereplők érzelmi állapotának megértésére/átélésére (<i>Pinokkió kalandjai, Hamupipőke</i> stb.)
2.4. Érzelmek következményeinek azonosítása minimális segítségnyújtással - cselekvés társítása az általa meghatározott lelkiállapothoz, minimális segítségnyújtással a felnőtt részéről - szerepjáték: „<i>Mi történik, mikor így érzem magam?</i>” - viselkedés és érzelmek közötti kapcsolat társítása képek alapján - filmrészletek megnézése

3. Az érzelmi szabályozó/önszabályozó képességek kialakítása és gyakorlása, valamint a társadalmi kapcsolatok képességének kialakítása

I. osztály
3.1. A kiscsoportba való tartozás és szabályainak felfedezése. - adott helyzetekben felismerni azon kiscsoportokat, melyeknek a tanuló tagja (család, tanulócsoporthoz, játszótársak stb.) - beszélgetés azon kiscsoportokról és szabályairól, melyeknek a tanuló is tagja (képekből, szövegekből, adott esetekből kiindulva)
3.2. Alkalmazkodási képesség fejlesztése kiscsoport szintjén (család) - játékos gyakorlatok a csoporton belüli- és szociális kapcsolatok kiemelésére, tanulására - játékos gyakorlatok a különböző tevékenységek és csoportok társítására - szituációs párbeszéd a csoportokról/csoporton belüli kapcsolatokról képsorok segítségével

vagy anélkül - csoporton belüli kapcsolatokról, csoporthoz való tartozásról szóló filmek megtekintése - a családi élet tevékenységeinek azonosítása, megfigyelése, betartása (napi program) - csoporton belüli szerepek, szabályok, feladatok ellátásának gyakorlása
3.3. Egyszerű viselkedési normák azonosítása kiscsoportok szintjén - napi program – tevékenységek ütemezése piktogramokkal - páros játékok „<i>Építsünk együtt babaházat</i>”, „<i>Esti mese/ altatás</i>” - játékszerek cseréjét magába foglaló tevékenységek - rajzok készítése – csoporton belüli kapcsolatok illusztrálására
3.4. Családtagok és a köztük levő kapcsolatok - rajz – „<i>Az én családom</i>” - köszöntők készítése a családtagoknak - családtagok azonosítása rajzokon, fényképeken, filmekben stb.
3.5. Napi program, tevékenységi táblázat készítése felnőtt segítségével - személyre szabott napi ütemterv készítése - határidőnapló bevezetése a napi program meghatározásához - napi tevékenységek felsorolása: „<i>Mit teszek ma?</i>” – ikonok használatával - napi tevékenységek szimbólumainak elhelyezése időrendiség, gyakoriság, nehézségi fokozat, időtartam szerint - családtagok napi programjának tanulmányozása
3.6. Egyszerű módszerek beazonosítása a harag leküzdésére - a harag állapotát előidéző tényezők azonosítására irányuló gyakorlatok („<i>Mi bosszant engem.../ másokat?</i>”) - olyan kellemes tevékenységek beazonosítása, melyek elterelik a figyelmet a haragról (tánc, zene, festészet, modellezés stb.) - a harag leküzdését elősegítő tevékenységek: filmrészletek megnézése, történetek hallgatása - felnőtt személyek azonosítása, akik segítséget nyújthatnak érzelmileg nehéz helyzetekben - érzelmileg nehéz helyzetekben nyújtott (felnőtt személytől jövő) segítség elfogadását célzó gyakorlatok
3.7. Negatív konnotációval bíró érzelmi reakciók kezelése - olyan filmrészletek/videók megtekintése melyek példát mutatnak az érzelmi reakciókra, mint például „<i>Így igen, így nem</i>” - érzelem-kezelő technikák/gyakorlatok (pl. „<i>Érzelmek jelzőlámpája</i>”) - gyakorlatok az érzelmi kontroll megszerzéséhez szükséges lépések meghatározására (<i>Time out technika</i>)

Tanulási tartalmak

Tanulási tartalmak	I. osztály
SZEMÉLYI ÉS ÉRZELMI	Személyazonosság

TUDATOSÍTÁS	Alapérzelmek (öröm, szomorúság, harag, félelem) Érzelmekhez társuló arckifejezések és testtartások Az érzelmek sajátos kifejezési módozatai
A KÖRNYEZŐ VILÁG TUDATOSÍTÁSA	Dolgok a a környezetünkből: iskolai/otthoni környezet Személyes tárgyak: ruhadarabok, játékok, tanszerek Empatikus megnyilvánulások egyszerű gesztusokkal és szóban Az érzelmek következményei – a cselekvés érzelmi állapottal való megfeleltetése
SZOCIO-EMOCIONÁLIS KÉPESSÉGEK	Azon kiscsoportok melyekhez a tanuló tartozik (család, osztály, barátok) Csoporthoz való alkalmazkodás, Csoportszabályok. Érzelmi kontroll: a harag kezelése

II.OSZTÁLY

Sajátos kompetenciák és ajánlott tanulási tevékenységek

1. . Az identitástudat és az érzelmi állapotok tudatosítása

II. osztály
1.1. A testrészek megismerése és megnevezése - játékos gyakorlatok a saját és a játszótársak testrészeinek felfedezésére és megérintésére - szenzoriális és mozgásos gyakorlatok minden testrész fokozatos bevonásával

- önmaguk és társaik testének megismerését szolgáló gyakorlatok - az emberi test felépítésének megfigyelésére irányuló gyakorlatok - a testrészek használatára vonatkozó mozgásos gyakorlatok - gyakorlatok a testtel és a testrészekkel kapcsolatos szakszókincs kialakítására - gyakorlatok a testkép tárgyi-cselekvéses síkon történő tudatosítására- a „Gyurma emberke” formázásával - a testrészek felismerése és megnevezése ábrákon és rajzokon - saját testrészek megfigyelése tükörben és megnevezése birtokos névmások segítségével
1.2. A saját külső tulajdonságok felfedezése - érzékszervi és motorikus játékok a testrészek fokozatos bevonásával - a saját és játszótársak testrészeinek felelevenítését szolgáló gyakorlatok (érintéssel és felfedezéssel) - gyakorlatok a testkép tárgyi – cselekvéses síkon történő felelevenítésére- a „Gyurma-emberke” formázásával - a testrészek felismerése és megnevezése ábrákon és rajzokon - saját testrészek megfigyelése tükörben és megnevezése birtokos névmások segítségével - a saját arc és test tulajdonságainak megfigyelését szolgáló gyakorlatok - játékos gyakorlat „<i>A padtársam bemutatása</i>”
1.3. Az otthon megismerése és azonosítása - képzeletbeli gyakorlatok a lakószoba azonosítására - cselekvések és lakóhely társítását szolgáló gyakorlatok - játékos gyakorlatok a szobára jellemző bútorzat megfigyelésére - tárgyak és használati helyük társítását célzó gyakorlatok - játékos gyakorlatok bútorzat és lakhely megfeleltetésére (<i>Helyezz minden tárgyat a megfelelő helyre!</i>) - a gyerekszobában található tárgyak képeinek és körvonalainak a kifestése - találós kérdések és történetek a tárgyakról - játékos gyakorlatok (<i>Így igen/ így nem</i>) - a gyerekszobában található tárgyak használatára utaló gyakorlatok (játékok, ruházat stb)
1.4. Az alapvető érzelmek címkézése (öröm, szomorúság, harag, félelem) - az érzelmi állapotok elfogadását célzó gyakorlatok („Érzek, tehát vagyok”) - mások érzelmeinek felismerésére, tudatosítására és megnevezésére szolgáló gyakorlatok - „Vidám és szomorú babák” típusú gyakorlatok által különféle érzelmek megismerése és definiálása - különböző szituációkban előzetesen átélt érzelmek kifejezését és megnevezését célzó gyakorlatok - rajzfilm- és mesehősök érzelmeinek felismerését és a velük való azonosulást/elutasítást szolgáló gyakorlatok
1.5. Saját érzéseink kifejezése egyes szám első személyben - saját érzések asszociálása segédanyagokon található érzésekkel (pl. hangulatjelek kiválasztása) - az érzelmek megnevezésére szolgáló „<i>Az én tükörképem</i>” típusú gyakorlatok - „<i>Én azt érzem, hogy..... vagyok.</i>” típusú gyakorlatok
1.6. Érzelmek társítása adott helyzetekkel - olyan helyzetek megnevezése, amelyek bizonyos érzelmeket váltottak ki saját

személyükben („Amikor avoltam,éreztem magam”)

- „Így érzem magam amikor.....” típusú játékok az érzelmi állapotokat kiváltó okok észlelésére és azonosítására
- különféle érzelmi állapotokat kiváltó lehetséges okok felismerésére szolgáló gyakorlatok
- gyakorlatok az érzelmek és az őket kiváltó lehetséges okok társítására

2. A közvetlen környezethez (természeti és társadalmi) való megfelelő viselkedés alakítása, formálása

II. osztály

2.1. Az emberi lény fejlődési szakaszainak megismerése

- az emberi lény fejlődési szakaszainak megismerése szemléltető anyag segítségével
- személyek fizikai változásainak megfigyelése fényképek segítségével
- cselekvéseket és életkort megfelelő szerepjátékok
- különböző életkorú emberek lerajzolása/színezése

2.2. A személyes tárgyak beazonosítása és használatuk a családban

- tárgyképek azonosítását és csoportosítását szolgáló tevékenységek
- a gyerekszobában található tárgyak (játékok, ruházati cikkek stb.) használatára vonatkozó gyakorlatok birtokos névmások alkalmazásával
- személyes tárgyak elrendezésére vonatkozó tevékenységek „Gyűjtsük össze a játékokat!”, „Tegyük fel a kabátunkat a fogasra!”
- játékos gyakorlatok „Így igen/ így nem”
- gyakorlatok a ránk jellemző tárgyak megnevezésére (játékok, ruhanemű stb.)
- történetek és találós kérdések tárgyakról
- tárgyak rajzainak/körvonalainak színezése

2.3. Empátia kifejezése pozitív visszacsatolással

- együttműködő, segítségnyújtó, pozitív hozzáállású viselkedésmódot fejlesztő gyakorlatok (páros és csoportos feladatok)
- mások szenvedése iránti empátiát, beleérző képességet fejlesztő játékok („Tudom mit érzel”, „Veled együtt érzek”)
- szerepjátékok adott témával
- feladatok az empátia kinyilvánítására „Ne légy szomorú, minden jóra fordul!” típusú bátorítás és megfelelő viselkedés adott helyzetekben

3. Az érzelmi szabályozó/önszabályozó képességek kialakítása és gyakorlása, valamint a társadalmi kapcsolatok képességének kialakítása

II. osztály

3.1. A kiterjedt családhoz, mint társadalmi csoporthoz való hozzátartozás felfedezése

- a kiterjedt család tagjainak megismerését célzó tevékenységek
- a kiterjedt család tagjai közötti társadalmi kapcsolatok felismerését segítő feladatok
- beszélgetés a kiterjedt családról konkrét és ismert helyzetekből kiindulva
- valós/elképzelte helyzetek irányított megfigyelése képek,/kisfilmek/történetek alapján
- rajzok és történetek alkotása a nagycsalád tagjai közötti viszony bemutatására
- a nagycsalád tagjainak lerajzolása/ kifestése/ modellezése

3.2. Kiscsoportba való beilleszkedést segítő képességek kialakítása (kiterjedt család) - gyakorlatok a civilizált viselkedésformák kialakítására a kiterjedt családokban - gyakorlatok a nonverbális és verbális kommunikáció fejlesztésére a pozitív emberi kapcsolatok kialakításában (társadalmi jelentőségű gesztusok) - családi szabályok kialakítása szerepjátékokkal - játékos gyakorlatok a kiterjedt család sajátos tevékenységeinek a kiválasztására - beszélgetések a kiterjedt család tagjainak a részvételéről az iskolai és iskolán kívüli tevékenységeken - mesélés/képolvasás/szinlelés „<i>Látogatás a nagyszülőknél</i>”
3.3. Érzelmi reakcióink fölötti uralkodó képesség kialakítása - érzelmi impulzusaink fölötti uralkodó képességet kialakító játékok („<i>Várjuk meg a sorunkat</i>”) - lelki egyensúly megteremtéséről szóló filmrészletek megtekintése vagy mesehallgatás - pozitív lelki feltöltődést biztosító mesehallgatás
3.4. A lelki egyensúly megteremtésének képessége és a kellemetlen helyzetek elkerülése - gyakorlatok az önkontroll lépéseinek elsajátítására „<i>Teknősbéka technika</i>”: • a negatív érzelmek felismerése: düh, csalódás, elkeseredés stb. • STOP – a tevékenység leállítása • az érzelmek beazonosítása – mi történt? • a környezettől való eltávolodás – páncélt vonni magunk köré, három mély lélegzet után elszámolni 10-ig • megoldás keresése – és kilépés a páncélból - tolerancia fejlesztő gyakorlatok - gyakorlatok a kudarc elfogadására

Tanulási tartalmak

Területek	II. osztály
SZEMÉLYI ÉS ÉRZELMI TUDATOSÍTÁS	Önismeret: testfelépítés, külső tulajdonságok A lakásom Alapérzelmek (öröm, szomorúság, harag, félelem) – címkézésük, saját érzelmek kifejezése Az érzelmek forrásai – sajátos helyzetekben megnyilvánuló személyes érzelmek
A KÖRNYEZŐ VILÁG	Életszakaszok - gyermek, felnőtt, idős

TUDATOSÍTÁSA	A tárgyakhoz fűződő kapcsolataink: a tulajdon és a tárgyak hasznavehetősége Együttműködő, segítségnyújtó, pozitív viselkedés a családban
SZOCIO-EMOCIONÁLIS KÉPESSÉGEK	Hovatartozási csoport – kiterjedt család A családtagok közti kapcsolatok Érzelmi kontroll és az érzelmek kezelése

III. OSZTÁLY

Sajátos kompetenciák és ajánlott tanulási tevékenységek

1. . Az identitástudat és az érzelmi állapotok tudatosítása

III. osztály
1.1. Az emberi lény meghatározása mint személy - az élőlények-tárgyak közti különbségek felelevenítését szolgáló tevékenységek (osztályozó játékok, megfeleltető játékok) - a személyek - élőlények közti különbségek feltárását célzó tevékenységek: hasonlóságok-különbségek

- sajátos emberi tevékenységek kiválasztása és megfeleltetése személyeket ábrázoló képekkel játékos gyakorlatok útján
1.2. Alapvető személyes tulajdonságok meghatározása - játékok a külső tulajdonságok meghatározására és megnevezésére (szemszín, hajhossz, testmagasság, testsúly) - sziluett-rajz: a test életnagyságú körvonalrajza nagyméretű papírra, a kontúrrajz kiegészítése/színezése a valóságnak megfelelően (hajszín, szemszín stb.), az alkotások körbevágása és kiállítása - külső tulajdonságok, testrészek tükörben való megfigyelése, megnevezése - játékos tevékenységek társak felismerésére jellemző külső tulajdonságuk/tulajdonságaik alapján
1.3. Alapérzelmek osztályozása (öröm, bánat, harag, félelem) - didaktikai játékok a saját érzelmek felismerésére (<i>kalap-játék</i>) - az emóciók típusainak (kellemes/kellemetlen) felismerését szolgáló tevékenységek - játékos tevékenységek a kellemes/kellemetlen érzelmek megkülönböztetése céljából (<i>Akár tetszik, akár nem</i>) - munkalapok, érzelmi állapotok beazonosítására (<i>Karikázd be azokat az arcokat, amelyekről szomorúságot/vidámságot/haragot/ijedtséget olvasol le!</i>) - érzelemkerék-típusú játékos gyakorlatok a kellemes és kellemetlen érzelmek megkülönböztetése céljából (<i>Vidám vagyok - ez jó!, Mérges vagyok - ez egyáltalán nem jó!</i>)
1.4. Az érzelmek kifejezése az adott érzelmi állapot kommunikációja céljából - különféle érzelmek kifejezése sematikus rajzokkal/hangulatjelekkel - meseszereplők érzelmeinek verbális/nem verbális úton vagy gesztusokkal való kifejezése - az érzelmek erősségi szintjének megkülönböztetését szolgáló játékos gyakorlatok (<i>Az érzelmek barométere</i>) - <i>Mondd, mit érzel!</i>- típusú játékok (<i>Pl. A tanító néni megdicsért téged, mert szépen írtál, Egy osztálytársad megütött, és kivette kezedből a töltőtollad, A legjobb barátod már nem beszél veled, Láttál egy kígyót, melytől nagyon félsz</i>)
1.5. Érzelmeket közvetítő üzenetek átadása verbális és nem verbális úton - olyan mesék meghallgatása, melyek érzelmi úton hatnak, és ezáltal mintát adnak az érzelmi fejlődésre (<i>A rászédett medve, A kecske és a három gidó, Hamupipőke</i>) - mesék szereplői által átélt érzelmek megértését, felismerését célzó gyakorlatok - empátiás törődés adott élethelyzetekben - különféle empátiás beavatkozások felismerését célzó tevékenységek - meseszereplők érzelmeinek átélését szolgáló gyakorlatok - gyakorlatok érzelmek átélésének kinyilvánítására különböző élethelyzetekben - szerepjátékok olyan szereplőkkel, akik adott helyzetben különféle érzelmeket élnek át (<i>A fogorvosnál, Beteg vagyok, nem érzem jól magam!, Segítségre van szükségem!</i>)
1.6. Érzelmek társítása reagálásokkal, viselkedésformákkal - filmrészletek megtekintése egyes érzelmek következményeinek nyomon követése céljából, ezen érzelmek tükröződése a gyermekek viselkedésében az osztályteremben, az iskolában, a társadalomban - különböző érzelmi állapotok lehetséges következményeinek felismerését célzó gyakorlatok - a helyzet-érzelmek-következmények társítását szolgáló <i>Ajándékot kaptál, mit érzel?</i> –típusú játékok

- mondat-kiegészítő játékok szóban vagy gesztusokkal képek alapján (*Örülök, tehát, Szomorú vagyok, tehát ...*)

2. A közvetlen környezethez (természeti és társadalmi) való megfelelő viselkedés alakítása, formálása

Clasa III

2.1. Külső tulajdonságok meghatározása a körülöttünk levő személyekkel való összehasonlítás útján

- játékok, amelyek felelevenítik a gyermek és a társa testképét (a saját test érintése és felfedezése/ a játszótárs érintése és felfedezése)
- a személyes külső tulajdonságok megfigyelése, megnevezése, összehasonlítása más személy külső tulajdonságaival tükröt használva
- játékok a saját arc és a játszótárs arcának, testi jellemzőinek megfigyelésére
- *A padtársam leírása* - játék

2.2. A személy viszonyulása a közvetlen környezethez (növények, állatok)

- gyakorlatok, melyek növények, állatok képeken/filmekben/videofelvételeken való felismerését szolgálják
- növények, állatok rajzolása/színezése/készítése modellálással (gyurma, agyag)
- játék kártyákkal - állatok/növények társítása szükségleteikkel
- növények és állatok gondozásával kapcsolatos tevékenységek megnevezése, bemutatása utánzással
- növények ültetése, gondozása az osztályteremben, növekedésük, fejlődésük megfigyelése
- a növények és állatok iránti felelősségvállalás kifejezését szolgáló tevékenységek

2.3.A növények és állatok szerepe az ember életében

- párosító-feladatok: háziállatok-háziállatoktól nyert termékek
- növényeket ábrázoló kártyák csoportosítása aszerint, hogy ehetőek vagy dísznövények
- ember-állat-növény kapcsolatról szóló mesék meghallgatása/filmek megtekintése
- olyan képek megfigyelése, amelyek a társállatok és gazdájuk közti társas interakciók megvalósítását ábrázolják
- látogatás állatfarmra, állati eredetű nyersanyagokat feldolgozó laboratóriumokba
- játékos tevékenységek egy napi menüt alkotó élelmiszerek eredetének megállapítására

3. Az érzelmi szabályozó/önszabályozó képességek kialakítása és gyakorlása, valamint a társadalmi kapcsolatok képességének kialakítása

Clasa III

3.1. A hovatartozási csoport meghatározása

- gyakorlatok a hovatartozási csoport meghatározására
- beszélgetés csoportokról, a csoporthoz tartozásról, konkrét helyzetekből kiindulva
- a csoporton belüli különböző kapcsolatok szemléltetése rajzokkal, történetalkotással
- különböző csoportokon belüli tevékenységek leírását célzó tevékenységek játékok, képek felhasználásával
- valóságos helyzetek irányított megfigyelése
- történetalkotás képek alapján

3.2. Egyszerű viselkedési szabályok meghatározása egy baráti csoporton belül - egyszerű viselkedési szabályok meghatározását célzó tevékenységek egy baráti csoporton belül - csoportjátékok szervezése - a csoporton belüli barátságos/barátságtalan viselkedésformák felismerését szolgáló gyakorlatok (<i>Így helyes, így nem...</i>) - valós/képzeltbeli társas interakciók irányított megfigyelése egy baráti csoporton belül
3.3. Az alkalmazkodó képesség kialakítása kiscsoportok szintjén (baráti csoport) - játékos gyakorlatok a baráti csoporton belüli társadalmi kapcsolatok feltárására és megtanulására - játékos gyakorlatok a baráti csoporton belüli tevékenységek meghatározására - szituációs párbeszéd a csoporttagok közti kapcsolatokról képek alapján vagy anélkül - a baráti csoporton belüli kapcsolatokról szóló filmek megtekintése - csoportfeladatok szerepek, szabályok meghatározására - szerepjáték: <i>A játszóhelyen/A játszótéren</i>
3.4. A negatív érzelmek kontrollálási lehetőségeinek felismerése - tematikus filmrészletek megtekintése a negatív érzelmek kontrollálási lehetőségeinek felismerése céljából - a negatív érzelmek kontrollálását célzó eljárások gyűjtése megadott anyag alapján - gyakorlatok, melyek arra szolgálnak, hogy a gyermek felismerje azokat az alkalmazkodási lehetőségeket, amelyeket a hovatartozási csoport megkövetel (játékok elosztása, játékos tevékenységek megadott jelre történő befejezése, megfelelő viselkedés játékos versenyhelyzetekben) - szerepjáték adott témához kapcsolva (<i>Ma hibáztam, de holnap jobban odafigyelek, Jó cselekedetek, rossz cselekedetek</i>)
3.5. A problémahelyzetek kezelési technikáinak felismerése - megfelelő viselkedésformák beazonosítása problémahelyzetekben (szóváltás a társakkal, elégedetlenség) - tevékenységek, amelyek pozitív érzelmeket keltenek - emberi kapcsolatokra épülő szerepjátékok (barátság/ellenségeskedés; együttműködés/együttműködés hiánya) és civilizált magatartás tanúsítása a másokkal való kapcsolatokban - érzelmi töltetű, boldogan végződő tematikus filmek megtekintése

Tartalmak

Tartalmi területek	III. osztály
SZEMÉLYI ÉS ÉRZELMI TUDATOSÍTÁS	Tárgy-élőlény-személy. Az emberi lény mint személy. Alapérzelmek (öröm, szomorúság, harag, félelem) – címkézésük, saját érzelmek kifejezése Nonverbális és verbális érzelmi üzenetek.

	Érzelmei, reakciók, viselkedés
A KÖRNYEZŐ VILÁG TUDATOSÍTÁSA	Önismeret: testfelépítés, külső tulajdonságok, nemek A személyek közötti hasonlóságok és különbségek. Élőlények és növények - viszonyunk az élőlényekhez és növényekhez A növények és állatok szerepe az ember életében A növényekhez és állatokhoz való ragaszkodás Másokhoz viszonyított átélt érzelmek
SZOCIO-EMOCIONÁLIS KÉPESSÉGEK	Csoportozás való tartozás - A barátok csoportja Csoporton belül kapcsolatok és tevékenységek Csoporton belül viselkedési szabályok Érzelmi kontroll – a negatív érzelmek erősségének kezelése és a problémás helyzetek megoldása

IV. OSZTÁLY

Sajátos kompetenciák és ajánlott tanulási tevékenységek

1. . Az identitástudat és az érzelmi állapotok tudatosítása

IV. osztály
1.1. A személyt meghatározó erkölcsi tulajdonságok beazonosítása – jószág és rosszindulat - tanár által bemutatott felismerési gyakorlatok a jóságról és a rosszindulatról - erkölcsi tulajdonságokat bemutató képek rendszerezése: jószág/rosszindulat - ezen tulajdonságokat megjelenítő segédanyagok olvasása - családi környezetben megnyilvánuló jellemvonások értékelése - erkölcsi tulajdonságokat megjelenítő – jószág, rosszindulat- ábrák színezése, rajzolása, festése - pozitív viselkedésmódok beazonosítása képek/ filmek/segédanyagok/mesék/beszámolók alapján - a pozitív viselkedésmódok megerősítése, párhuzamosan a saját hibákért való felelősségvállalás gyakorlásával – pl. tematikus játékok: „Így igen/Így nem” - a jószág/rosszindulat megnyilvánulását bemutató viselkedésmódokkal szembeni állásfoglalás, beleegyezés/ellentmondás
1.2. A belső érzelmek külső kifejezésének megkülönböztetése - gyakorlatok- játék a az érzelmek kifejezésére - az érzelmek átélésének és kifejezésének megkülönböztetése („<i>Vidám vagyok, tehát barátságos, Szomorú vagyok, nem akarok senkivel sem beszélgetni</i>”) - szerepjáték (viselkedés utánzása adott érzelmekre)
1.3. A kellemes és kellemetlen érzelmek megkülönböztetése - gyakorlatok a saját érzelmek azonosítására - „A zaklatottság fiókja és az öröm fiókja” típusú játék, a kellemes, kellemetlen érzelmek megkülönböztetésére - játékok a kellemes és kellemetlen érzelmek megkülönböztetésére („<i>Megnyerted a versenyt!/ Elvesztetted a versenyt!</i>”) - gyakorlatok az érzelmek besorolására (pozitív érzelmek és negatív érzelmek) - szerepjáték („<i>Szomorú vagyok- ez nem jó, Vidám vagyok- minden csodálatos!</i>”)
1.4. Az érzelmek társítása ok- okozatisággal - filmek megnézése az ok - az érzelem – a következmények kiemelésére, társítására - történetek hallgatása, amelyekben azonosítják a szereplők érzelmeit és tudatosítják az átélt érzelmeket - gyakorlatok az okok, érzelmek és azok következményeinek kapcsolatát azonosító gyakorlatok segédanyagokkal - asszociációs játékok az érzelmek érzelmi reakciókkal való társítására - ok-következmény típusú szerepjáték „<i>Veszítettem- szomorú vagyok- sírok, Nyertem- boldog vagyok- mosolygok</i>” - „ <i>Miért érzem így magam?</i>” típusú játékok az érzelmi állapotok okainak észlelésére és azonosítására

2. A közvetlen környezethez (természeti és társadalmi) való megfelelő viselkedés alakítása, formálása

IV. OSZTÁLY
2.1. Egyszerű kritériumok alapján különbséget tenni magunk és mások között - gyakorlatok bizonyos termékek előállítására a tenyér- és ujjlenyomat segítségével - összehasonlítási gyakorlatok az osztálytársakkal egy adott kritérium alapján - a mesék / történetek vagy a való életből származó karakterek, szereplők elemzése, annak érdekében, hogy azonosítsák a saját és a szereplők közötti hasonlóságokat és különbségeket - munkalapok megoldása egymás tulajdonságainak megismerése érdekében (hasonlóságok és különbségek azonosítása)
2.2. Empatikus üzenetek érzelmi töltettel való közvetítése - gyakorlatok az empatikus / közömbös üzenetek azonosítására segédanyagok alapján - empatikus / közömbös viselkedésmódok bemutatása - szerepjáték - empatikus üzenetek közvetítése: „<i>Veled vagyok</i>”
2.3. A saját és mások érzelmeihez kapcsolódó megfelelő viselkedésmódok elsajátítása - olyan filmek megnézése, amelyek illusztrálják a kíváncsi / nem kíváncsi viselkedést és a hozzá kapcsolódó érzelmeket - gyakorlatok a társadalmilag kíváncsi viselkedés azonosítására - saját és mások érzelmeihez kapcsolódó megfelelő viselkedésmódok azonosítása - viselkedés megfigyelése konkrét / képzeletbeli helyzetekben, film, képek, szövegek alapján - beszélgetések a meghallgatott történet alapján, amely pozitív/ példaértékű cselekvést sugall/ mutat - szerepjáték: „<i>Hókus- pókus</i>”, „<i>Az érzelmek bűvésze</i>”, „<i>Abrakadabra</i>”
2.4. A növényekre és állatokra vonatkozó felelősségteljes magatartás megnyilvánulása - látogatás egy mezőgazdasági farmon - filmek megnézése - a növényekkel és állatokkal szemben tanúsított viselkedésmódokkal - figyelem/figyelmetlenség, ellátás / elhanyagolás, bátorság/félelem, szeretet/utálat – szembeni egyetértés / egyet nem értés kinyilvánítása

3. Az érzelmi szabályozó/önszabályozó képességek kialakítása és gyakorlása, valamint a társadalmi kapcsolatok képességének kialakítása

IV. osztály
3.1. Az osztály mint hovatartozási csoport minőségi feltérképezése. - az osztályban levő tanulók közös jellemzőinek felsorolása (kor, napi program, órarend, tanárok) - csoportmunka - az osztály tabló/tükör elkészítése, felirat elkészítése - azonos jelvények előállítása az osztály minden tanulójának
3.2. Egyszerű viselkedési szabályok megállapítása az osztályban - olyan poszterek, faliújságok készítése, amelyek az osztályszabályokat tartalmazzák ikonok, képek, szavak - fogalmak segítségével

- a tanulók felelősségének meghatározása osztályszinten
- az osztálytermi feladatok gyakorlása (megfigyelő, tanár vagy egy diák segítője, támogatója)
- helyzetgyakorlatok: „Így igen, így nem”
- együttműködésen és cselekvésen alapuló játékokban való részvétel
- osztálytermi megfelelő kommunikációs gyakorlatok (üdvözlés/köszönés, társak szóbeli értékelése, empátia)
- a viselkedés példáinak megvitatása a történetekből, versekből, rajzfilmekből és az életből
- megvitatni a különböző viselkedési magatartás pozitív és negatív hatását saját személyére és másokra vonatkozóan („Én, ti, a többiek”)
- a pozitív kapcsolatok és a csoportban való részvétel példáinak megvitatása történetek, képek, filmek stb. felhasználásával

3.3. Feszült helyzetek kezelését szolgáló megoldások elsajátítása

- gyakorlatok a pozitív magatartás megerősítésére: dicséret, pozitív visszajelzés, jutalom, bátorítás stb.
- szerepjáték: „Így igen, így nem”- viselkedés feszült helyzetekben
- gyakorlatok a tolerancia fejlesztésére a frusztrált helyzetekben: „Nem idegesít fel minden semmiség!”, „Légy türelemmel!”, „Próbáld újra!”

Tartalmak

Tanulási tartalmak	IV. osztály
SZEMÉLYI ÉS ÉRZELMI TUDATOSÍTÁS	A személy erkölcsi jellemvonásai – jószág-rosszindulat Valós és képzeletbeli helyzetekben megjelenő érzelmek és érzelmi állapotok Ok-érzelem. Érzelem-következmény Az érzelmek minősége és erőssége
A KÖRNYEZŐ VILÁG TUDATOSÍTÁSA	Különbözőek vagyunk. Hasonlóságok és különbségek Az empátia – empatikus és közömbös viselkedések és üzenetek Viselkedés – érzelem személyes és társas környezetben Élőlényekkel és növényekkel szembeni magatartás
SZOCIO-EMOCIONÁLIS KÉPESSÉGEK	Hovatartozási csoport – az osztály Viselkedési szabályok az osztályban Kapcsolatok az iskolai csoportban Érzelem és viselkedés Érzelmi kontroll és feszült helyzetek kezelése

Módszertani útmutató

A társadalmi-érzelmi nevelés (szocio-emocionális képességfejlesztés) tantárgy tanterve a súlyos, halmozottan súlyos értelmi akadályozottsággal rendelkező tanulók számára, szabályozza a pedagógus tevékenységét, a tanulók sajátos kompetenciáinak fejlesztésében, valamint a megfelelő tanítási szemlélet tervezésében és kivitelezésében, figyelembe véve a tanulók fejlettségi szintjét, életkori sajátosságukat különböző tanulási kontextusokban.

A társadalmi-érzelmi nevelés (szocio-emocionális képességfejlesztés) tantárgy tanterve oktatási megközelítéseket javasol összhangban a nevelési célokkal a súlyos akadályozottsággal élő gyermekek számára. A tanítási tartalmak tájékoztató jellegűek és szem előtt tartják a sajátos nevelést igénylők társadalmi és tudományos integrációját, követve a specifikus kommunikációs képességeket és a társadalmi integrációt.

A társadalmi-érzelmi nevelés (szocio-emocionális képességfejlesztés) tantárgy egyik fontos célkitűzése, hogy hozzájáruljon a súlyos, halmozottan súlyos értelmi akadályozottsággal rendelkező tanulók fejlesztéséhez, hogy érzelmileg és szociálisan optimálisan tudjanak beilleszkedni a társadalomba.

A szocio-emocionális készségek fejlesztése hozzájárul a felnőttekkel, azonos vagy korban közelálló gyerekekkel való interakciós készségek fejlesztéséhez, a különbözőségek tiszteletben tartásához és elfogadásához, személyiségfejlesztéséhez, az önkontroll fejlesztéséhez és az érzelmek kifejezéséhez.

A módszertani útmutató tájékoztatja a tanítót a szocio-emocionális program használatában és segíti a tanítási- tanulási folyamat megszervezését, tervezését tiszteletben tartva a tantárgy sajátosságait valamint a tanulók megértési és fejlettségi szintjét.

Az ajánlott tanulási tartalmak és tevékenységek a súlyos vagy halmozottan súlyos értelmi akadályozottsággal rendelkező tanulók tanulási lehetőségeihez igazítottak. A tanulási tevékenységek elősegítik azon ismeretek elsajátítását, melyek előfeltételei lehetnek a súlyos értelmi fogyatékosysággal rendelkezők pozitív érzelmi megnyilvánulásainak, amelyek szükségesek, az optimális beilleszkedéshez a társadalomba.

Kiindulva a sajátos fejlesztésből és figyelembe véve az egyéni sajátosságokat biztosítva van a kontextusfüggő alkalmazás és az egyénre szabott terv beiktatása.

A társadalmi-érzelmi nevelés (szocio-emocionális képességfejlesztés) tantárgy sajátos kompetenciáinak fejlesztése szükségessé teszi olyan tanulási stratégiák, módszerek, eljárások, szemléltető eszközök alkalmazását, amelyek hatékonyan hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a tevékenységekbe ágyazott ismeretelemek felfedezése, megértése, tudatosítása és beépülése elősegítse a különböző érzelmi és szociális képességrendszerek kialakulását, működését, és előfeltétel, hogy a tanulási tevékenység gyakorlati és részvételi jellegű legyen.

Ezen tanulási stratégiák, módszerek, eljárások nagy hangsúlyt fektetnek a differenciált tanulásszervezésre, hozzájárulnak a progresszív építkezéshez (ismeretek, készségek, attitűdök), a tantárgyon át, a súlyos vagy halmozottan súlyos értelmi akadályozottsággal rendelkező tanulók által megengedett mértékben a tanuló legközelebbi fejlődési szintjéhez.

A társadalmi-érzelmi nevelés (szocio-emocionális képességfejlesztés) tantárgy keretében az alkalmazott tanítási stratégiák formatív értékét növelheti a tanító, kiaknázva a játékosság pozitív hatásait. A tanulási tevékenység gyakorlati és részvételi jellege mellett a játék lényeges összetevője kell legyen a tanítási-tanulási folyamatnak.

Javasolt olyan tanítási stratégiák használata, amelyek fejlesztik a tanuló kommunikációs készségeit, amelyek ösztönzik, hogy közvetlenül résztvegyen és bekapcsolódjon az oktatási folyamatba. A tanító különböző típusú oktatási stratégiákat alkalmazhat:

- induktív stratégiák, példák használata- mesékből, rajzfilmekből vagy a valós életből;
- felfedező, azonosító és felismerő stratégiák (szemléltető eszközök segítségével) -a szereplők jelleme, azok érzelmei, hovatartozási csoport, társadalmi viselkedési normák, szabályok tiszteletben tartása vagy be nem tartása;

- analóg stratégiák modellek használata-mesékből, rajzfilmekből vagy a valós életből- a személyek jellemzésére, a hovatartozási csoportok, a csoporton belüli kapcsolatok, szabályok elemzésére;

- heurisztikus stratégiák (szerepjáték, kiindulva az érzelmek kifejezéséből egyszerű szabályokig, magatartási formákig a családban, a barátokkal, beszélgetés képek alapján, filmnézés, mesehallgatás, rajzkészítés);

- kombinált stratégiák, olyan aktív és interaktív módszerek használata, amelyek hozzájárulnak a tanuló kommunikációs képességéhez, amelyek bátorítják, biztatják, hogy pozitívan résztvegyen, amelyek ösztönzik, hogy a tevékenység során kooperatív tagja legyen a csoportnak (azonosítsa, ismerje fel, használja a különböző ismereteket, készségeket, beszélgetések ennek mentén);

- váltakozó tevékenységi formák stratégiája (frontális, csoportos, párban, egyéni).

A szemléltető eszközök használata a speciális oktatásban alapvető szerepet tölt be, általuk hozzáférhetőbbé válik a tananyag a speciális nevelést igénylők számára. Azok az erőforrások, oktatási anyagok, amelyek konkrét-intuitív támogatást eredményeznek, megkönnyítik a közvetlen valóság észlelését, igénybe veszik a gondolkodási műveleteket, a tanuló képzelő erejét, fantáziáját és segítik azon ismeretek, készségek, attitűdök elsajátításában, amelyek célzottak az adott tanulási egységben.

Az aktív-részvételi valamint az interaktív módszerek, karöltve az oktatási anyagokkal és a játékossgal pozitív eredményekhez vezethetnek a súlyos, halmozottan súlyos vagy azzal összefüggő értelmi akadályozottsággal rendelkező tanulók nevelésében.

A szerepjáték és annak szimulálása felkészíti a gyereket valós helyzetekre és előterjeszti a verbális és nonverbális kommunikációs képességek, az empátia és tolerancia fejlődését. A csoportmunka elősegíti a konfliktusmegoldó képesség fejlesztését és a hatékony kommunikációt.

Javasolt a szemléltető rajzok használata a témákhoz igazítva, irodalmi szövegek tematikus tartalommal, filmcsekék CD-n és DVD-n, mesék, játékok, Power-Point bemutatók, munkalapok azonosításra /megkülönböztetésre, színezők/rajzok, különböző játékok.

Az értékelés az oktatási folyamatban, összhangban a kitűzött céllal, társadalmi-érzelmi nevelés tantárgy tanulmányozásában, nem csupán egy eszköz a tanulók készségeinek mérésére, szabályozására, hanem egy mód a tanítási-tanulási stratégiák beállítására valamint a tanító alkalmazkodására az egyéni igényekhez és életkori sajátosságokhoz. A pedagógus követni fogja a tanuló fejlődését, ami tükrözi a kognitív, érzelmi, viselkedés - és attitűdbeli változásait.

A hagyományos értékelési eszközök mellett javaslunk néhány kiegészítő eszközt, formát: önértékelés, a tanulók tevékenységének, magatartásának és viselkedésének rendszeres megfigyelése. A tanulók megfigyelése az értékelés alapja, abban rejlik, hogy figyelmesen és rendszeresen követjük a tanuló viselkedését, anélkül, hogy beavatkoznánk, azzal a céllal, hogy felismerjük a tanulók jellegzetes jellemvonásait. Az értékelésnél a készségeket figyeljük, kihangsúlyozva azokat amelyeket elsajátított a tanuló, összehasonlítva a javasolt, elérendő kompetenciákkal, beleértve az ismereteket, készségeket, attitűdöket anélkül, hogy lecsökkentenénk kizárólag arra amit és amennyit tudnak a tanulók.

Az érzelmi kompetencia fejlettségi szintjének megállapításában a következő mutatók segítenek:

- az érzelmek felismerése és kifejezése,
- az érzelmek megértése;
- az érzelmek szabályozása.

A szociális kompetencia fejlettségi szintjének megállapításában a következő mutatók segítenek:

- szabályok betartása
- szociális kapcsolatok(hálózatok)
- proszociális viselkedés

Fontos a folyamatos feed-back minden gyerek fejlődésében, bátorítás, a gondolatok, ötletek, vélemények kifejezésére és a személyes érvelésre. Fontos az elsajátított készségek pozitív visszajelzése.

Bibliográfia

- Ainscow, M., (1998), *Să-i cuprindem pe toți cei care învață. Învățământ de experiență*, UNIVERSITATEA MANCHESTER;
- Boncu, Ș., Dafinoiu I. (2014), *Psihologie socială. Studiul Interacțiunilor umane*, Editura Comunicare.ro; București;
- Georgescu, D., Ștefănescu, D.-O. (2016), *Cultură Civică, clasa a VIII-a*, Ed. Humanitas;
- Goleman, D. (2008), *Inteligența emoțională*. București, Editura Curtea Veche;
- Pîrîială, O. (2016), *Manual de Educație civică* – ED. ARAMIS,
- Skager, R., Dave, R.H., Robinson, K.G. (1977), *Curriculum evaluation for lifelong education*, , PERGAMON PRESS;
- Vrăsmaș, T. (2001), *Învățământul integrat și/sau incluziv*, ARAMIS, *În căutarea unui curriculum. Note privind educația copiilor cu handicap sever*, COLECTIVUL ȘCOLII RECTORY PADDOK – ANGLIA , TRADUCERE UNICEF-RENINCO;
- *** (1991). *Planul de învățământ și programa activităților instructive-educative în grădinița de copii* București: EDP;
- *** (1961). *Programa activităților obligatorii pentru învățământul preșcolar*. București: EDP;
- *** (1963). *Programa activităților instructiv-educative în grădinițele de copii*. București: EDP;
- *** (2008) *Programă școlară disciplina SOCIALIZARE Clasele I – a X-a*, București;
- *** *CURRICULUM PENTRU COPII CU DIZABILITĂȚI SEVERE ȘI PROFUNDE – REPREZENTANȚA UNICEF și ASOCIAȚIA RENINCO ROMANIA*;
- *** *CURRICULUM NAȚIONAL* – M. Ed. C., CONSILIUL NAȚIONAL PENTRU CURRICULUM;
- <https://www.stanfield.com/blog/2015/02/sel-how-social-emotional-learning-helps-special-needs-students/>
- <https://www.districtadministration.com/article/social-emotional-learning-enhances-special-ed-and-beyond>
- <https://www.isbe.net/Pages/Social-Emotional-Learning-Standards.aspx>

Munkacsoport:

Bakó Erika Mária – Speciális Általános Iskola Sepsiszentgyörgy, Kovászna megye

Fazakas Kinga - Speciális Általános Iskola Sepsiszentgyörgy, Kovászna megye